

Золота бандура

Яків Щоголів

(З народових оповіданнів)

Синім небом вкрита, нивами обвита,
Тягнеться слобідка над старим Дніпром;
Лле на неї сонце і тепла, і світа,
А Дніпро з подолу дише холодком.

У садки слобідка весело вгорнулась,
В вишні і калину вкутались хатки;
Під вагою ягід слива перегнулась,
І горять, як червень, макові грядки.

Бачу я під згір'ям вулицю й будинок,
Стайню і комору, клуню на току,
По зелених вікнах гайстри і барвінок,
І криницю й верби в вогкім холодку.

Думаю: будинок ставив пан заможний,
А хоч і не справжній пан, так старшина;
Бо такі оселі дба собі не кожний,
А хіба — у кого вистаче казна.

Так я собі думав; а тою порою,
Горблячись недужно на міцний ціпок,
Впоперек дороги тихою ходою
Близько поуз мене йшов старий дідок.

"А добридень, діду!" — Та й добридень, синку!"
Я його до тину сісти попрохав,
Й на моє питання, хто живе в будинку,
Він мені цікаву дієпись сказав.

Він казав: пора та ще не за горою,—
Мабуть, і всього там буде чи не з рік,
Як в сьому будинку з зятем та дочкою
Жив уже доволі літній чоловік.

Але на бандурі вмів він добре грати;
Рано й пізно грати він на їй любив;
І пісням нікого не прохав навчати,—
Сам навчивсь і грало сам собі зробив.

Поки міч держалась, поти і жадобу
Ширу до роботи мав він; а вкінці,
Як померла жінка, всю свою худобу
Взяв та й передав він зятеві й дочці.

Маєток і стягу лугу дніпрового,
Поле і скотину,— все він їм оддав,
Та не дав бандури: тільки ж і святого,
Тільки й дорогого, що собі він взяв.
Та й беріг же лірник неоцінне грало!
Завжди воно висло в шані на стіні;
Сердивсь, щоб, крий боже, пилом не припало:
А щоб струн торкнувсь хто — е, вже се ні-ні!

Йде, було, він зранку, сяде під вербою,
Що в ясну криницю тріпотно глядить;
Вдаре по бандурі смілою рукою
І на струнах рідну пісню пробіжить.

Люди не минали хати чепурної,
Й хто старого діда-лірника не знав,
Хто його бандури не любив гучної?
І яких він тільки там пісень не грав?

Чи прочани пройдуть, — а тоді багато
Їх ходило в Київ,— не минуть його;
Просять, щоб заграти: він загра про свято
І не стане грати іншого чого.

Хлопці та дівчата празником зберуться:
"Нам веселу пісню,— серце розігрій".
В лірника старого руки стрепенуться,
І веселу грає ввічливо старий.

А приміте в кого ківш біди та лиха,
Він веселу пісню зразу закінча,

Сумної заграє бережно і стиха,
Так, що градом ллються сльози в слухача.

Знав він і козацьких. Тих, було, згадає,
Так і сам не втерпе, серце защемить;
Слухає, як дума в дзиках замирає,
А сльоза на вії іскрою горить.

Й по сусідніх селах знали бандуристу;
І туди він грати іноді ходив;
Всюди його пісню, щирю і огнисту,
Мир невередливий слухати любив.

От і жив по всяк день в згоді і шанобі
Лірник невсипущий; а далі найшла
Хіть іти на прощу; так у Київ пробі
Тягне його сила з рідного села.

— Треба хоч на старість богові молитись;
Йде прочан багато, й я туди піду!
Та куди вам, тату, з ними прирівнитись,
Ви уже старенькі, знайдете біду!

Не послухав лірник; взяв своє убрання,
Та ціпок дубовий, щоб сміліше йти,
Попрощавсь з сім'єю; на саме ж прощання
Приказав бандуру пильно берегти.

День іде і другий, третій проминає,
Далі і неділя, й друга утіка;
А про батька чутки нізвідкіль немає,—
Журиться і внучка, журиться й дочка.

Раз вечірне сонце крізь бузок пробилось,
Вдарило на стекла променем ясним,
А відтіль на стіну,— і позолотилась
Зразу вся бандура золотом густим.

Струни перервались, і в той час таємний
Всій сім'ї здалося, що з бандури зник
І пробіг по хаті невимовно-темний,

Невимовно-тихий і журливий дзик:

"Ой, сів пугач на могилі,
Та й крикнув він: пугу!"

"Що воно бандурі, мамо, поробилось?
Що за невидима гра на їй рука.
Ох, коли б та з дідом лихо не случилось!"
Мовила онука, бліда й боязка.

Мама одвічала: "Бог його бороне
од біди й напасті по усякий час!
Заспокойся, доню; то воно червоне
Сонечко промінням вдарило на нас".

Не було надії в матернім одвіті,
А на те й прочани сповістили їх:
"Приказав вам батько довго жить на світі;
Він уже царствує з тиждень у святих!

Ми прийшли з вечерні; він нам і говоре:
"Помирати буду, занедужав я;
Та нема бандури, горе ж моє, горе,
Де моя бандура, де ж вона моя?"

Помирать не страшно: всім нам помирати;
Не втечеш від смерті; та як би хоч раз
На моїй бандурі голосно заграти;
А заграв би гучно я в останній час:

"Ой, сів пугач на могилі..."

Ми йому не вірим,— завжди він шуткує;
Кажемо: вставай лиш, час уже тепер
Сісти за вечерю; а старий не чує,—
Миттю похилився з лави та й умер".

Отоді вже тільки вся сім'я дізнала
Правду непорушну по примітам тим,
Що душа їх батька Пугача заграла,
Як бандура вкрилась світом золотим!